

Datum

9 februari 2022

Onderwerp

Eerste standpunt Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) inzake Online Zittingen.

I. Inleiding

In maart 2020 legde het SARS CoV-2 virus de Nederlandse samenleving plat. Mensen kregen het dringende advies zoveel mogelijk thuis te blijven en thuis te werken. De rechtbanken en gerechtshoven sloten voor korte tijd zelfs de deuren, behalve voor spoedeisende zaken.

Online werken, waaronder het organiseren van online zittingen, kwam in een stroomversnelling.

Op basis van de tijdelijke noodwetgeving werd het mogelijk om in bepaalde gevallen zittingen online te doen plaatsvinden. Dat gold niet voor de behandeling van een vordering van het openbaar ministerie tot gevangenhouding of gevangenneming of tot verlenging daarvan of voor de inhoudelijke behandeling van een strafzaak ter terechtzitting (art. 28 lid 2 onder a en b Tijdelijke Wet COVID-19 Justitie en Veiligheid).

Ongeacht de ontwikkelingen op het gebied van (de bestrijding van) het virus is de vraag actueel in hoeverre het ook in de toekomst mogelijk moet zijn om online zittingen te organiseren en zo ja, onder welke voorwaarden. Voor de Rechtspraak was dit reden om de projectgroep Online Zittingen (hierna: de projectgroep) in te stellen. De projectgroep presenteerde op 21 september 2021 een concept-visie die een antwoord geeft op de vraag “onder welke omstandigheden een online zitting wenselijk en mogelijk is en wat de randvoorwaarden zijn”. De projectgroep heeft deze (niet gepubliceerde) concept-visie verschillende keren besproken met de NVvR waarna de NVvR een eerste standpunt heeft bepaald. De concept-visie wordt ondertussen verder uitgewerkt en de definitieve visie zal binnenkort worden besproken in het presidentenoverleg. Dan zal ook een plan van aanpak worden besproken.

De NVvR vindt het positief dat de Rechtspraak een visie formuleert op basis waarvan goede ervaringen met nieuwe manieren van werken kunnen worden geïntegreerd in de rechtspraak. Online zittingen kunnen een manier zijn om de rechtspraak dichterbij het huis van de justitiabele te brengen en de toegankelijkheid te vergroten. Wel waarschuwt de NVvR voor al te hooggespannen verwachtingen. Fysieke zittingen hebben de voorkeur van de vereniging. Daarnaast moet er voor online zittingen een duurzame wettelijke basis komen waarin de voorwaarden waaraan moet zijn voldaan met het oog op een eerlijk proces, helder staan geformuleerd.

Hieronder lichten wij het eerste standpunt van de NVvR inzake online zittingen nader toe. Op hoofdlijnen komt dit standpunt overeen met de concept-visie zoals de projectgroep deze afgelopen september heeft geformuleerd. Het standpunt van de NVvR is tot stand gekomen na gesprekken met leden over de ervaringen met online-zittingen met toepassing van de Tijdelijke Wet COVID-19 Justitie en Veiligheid. De NVvR spreekt over een eerste standpunt, omdat online werken voortdurend in ontwikkeling is en zal blijven. Ervaringen in de praktijk kunnen aanleiding geven het standpunt op een later stadium verder aan te scherpen.

2. Uitgangspunten NVvR inzake online zittingen

a. *Fysieke zittingen blijven het uitgangspunt*

De NVvR vindt dat zittingen in beginsel fysiek moeten plaatsvinden, omdat een fysieke zitting optimaal recht doet aan de belangen van betrokkenen en goede voorwaarden schept voor een eerlijk proces. De kwaliteit van de communicatie, zowel verbaal als non-verbaal, is hoog en de rechter kan direct contact maken met partijen.

Daarbij merken we op dat er niet zoiets bestaat als één type zitting. Er zijn verschillende rechtsgebieden met verschillende werkprocessen en de doelen die met een zitting worden nagestreefd zijn ook verschillend van aard. Sommige zaken lenen zich niet of minder voor een online zitting, anderen beter. Dat is onderkend in artikel 28 van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, waarin is bepaald dat de inhoudelijke behandeling van een strafzaak ter terechtzitting niet online mag plaats vinden.¹ Het is volgens de NVvR belangrijk om in de verdere uitwerking van de mogelijkheden om online zittingen te organiseren met deze verschillen rekening te houden en deze te benoemen.

b. *De individuele zittingsrechter beslist*

De NVvR vindt dat de individuele (zittings-)rechter in het concrete geval moet beslissen of een online zitting een goed alternatief is voor (het uitgangspunt van) een fysieke zitting. Zoals ook duidelijk in de concept-visie staat, mag de rechter in zijn beslissingsvrijheid niet vanuit het management of anderszins worden beperkt, omdat zijn beslissing betrekking heeft op de orde van de zitting en daarmee in het rechterlijk domein valt. De rechter moet in het verlengde hiervan ook kunnen besluiten dat de zitting alsnog fysiek plaatsvindt als hij dat, gelet op de goede procesgang en een eerlijk proces, nodig vindt.

De NVvR vindt het essentieel dat algemene rechtsbeginselen als het recht op een eerlijk proces (waaronder het beginsel van equality of arms), toegankelijkheid en openbaarheid, privacybescherming, tijdige behandeling en passende bejegening in gelijke mate gelden voor online zittingen als voor fysieke zittingen.

c. *Wettelijke basis*

Sinds het uitbreken van de pandemie is het op basis van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid mogelijk om onder bepaalde voorwaarden zittingen online te organiseren. In de nabije toekomst is het van belang dat voor deze mogelijkheid een definitieve wettelijke basis komt waarmee de hierboven genoemde rechtsbeginselen en uitgangspunten worden gewaarborgd.

d. *Het belang van privacy*

Zittingen zijn in beginsel openbaar, behalve in die gevallen waarin de wet een uitzondering maakt. Als online zittingen toegankelijk worden gemaakt voor derden moet privacy (mede in het licht van de genoemde openbaarheid) volgens de NVvR een bijzonder punt van aandacht zijn.

e. *Technische ondersteuning*

Dat de (technische) kwaliteit en ondersteuning van de online zitting moeten zijn gewaarborgd, beschouwt de NVvR als een conditio sine qua non. In de praktijk blijkt dat de techniek nu nog vaak te wensen overlaat. Investeren in een goed functionerende digitale infrastructuur is voor zowel het openbaar ministerie als de rechtspraak onontbeerlijk.

¹ De brief aan de Tweede Kamer van minister Dekker van 22 november 2021 wordt hier buiten beschouwing gelaten, nu deze geen betrekking heeft op strafzittingen in het algemeen.

3. Nadere toelichting

a. *Rechtsbeginselen*

Algemene rechtsbeginselen zijn fundamentele eisen voor een goede en adequate zitting. Het gaat dan om het recht op een eerlijk proces (waaronder de *equality of arms*), toegankelijkheid en openbaarheid, privacybescherming, tijdige behandeling en passende bejegening. De NVvR vindt dat al deze beginselen moeten worden meegewogen bij de beslissing om in een specifiek geval een zitting al dan niet online te laten plaatsvinden. Daarbij moeten volgens de NVvR ook de wensen van partijen als relevante factor worden meegenomen. Tijdigheid in de zin dat de rechtspraak in het algemeen de doorlooptijden wil verkorten, behoort niet tot dit afwegingskader. Als overkoepelend criterium meent de NVvR dat geen afbreuk mag worden gedaan aan een eerlijk proces waaraan partijen op voet van gelijkheid deelnemen. De online zitting moet wat betreft deze waarborgen niet verschillen van een fysieke zitting.

b. *De zittingsrechter beslist*

Uitgangspunt is dat de zittingsrechter uiteindelijk beslist of een (deels) online zitting in een specifieke zaak een goed alternatief is voor een fysieke zitting. Het management of anderen mogen de rechter, zoals gezegd, niet in zijn beslissingsvrijheid beperken, omdat zijn beslissing betrekking heeft op de orde van de zitting en daarmee in het rechterlijk domein valt. Het is de zittingsrechter die met zijn kennis van het dossier en de partijen bij uitstek in de positie is te bepalen wat noodzakelijk is voor een adequate behandeling van de zaak.

De rechter moet dus in iedere zaak afzonderlijk de afweging maken of hij de zitting fysiek organiseert of, in afwijking van dit uitgangspunt, (geheel of gedeeltelijk) online. Volgens de NVvR betekent dit, dat er geen categorieën van zaken worden aangewezen als geschikt voor online-behandeling. Zo wordt recht gedaan aan de rechterlijke onafhankelijkheid en kan in de praktijk aan de hand van individuele zaken blijken welke overwegingen en omstandigheden een rol (zouden moeten) spelen bij de beslissing om een zitting al dan niet (deels) online te laten plaatsvinden. In de praktijk betekent dit dat de zittingsrechter al bij de planning van een zaak inhoudelijk moet worden betrokken. Verdere uitwerking van dit uitgangspunt zal naar verwachting veel organisatorische aandacht en inspanning vergen.

Onze leden van het OM gaven verder ook nog aan dat zij – in die zaken waarbij het OM is betrokken – bij de beslissing van de rechter om al dan niet (deels) een online zitting te organiseren ook graag het advies van de officier van justitie betrokken willen zien.

c. *Wettelijke verankering*

De NVvR vindt dat de online zittingen wettelijk moeten worden verankerd. Wat de NVvR betreft moeten in de wettelijke verankering in ieder geval de volgende waarborgen worden opgenomen:

1. Het uitgangspunt voor een mondelinge behandeling is 'een fysieke zitting, tenzij...';
2. De beslissing om een zitting (gedeeltelijk) online te houden, valt binnen het rechterlijk domein;
3. Partijen hebben geen recht/aanspraak op een online zitting. Dat laat onverlet dat de rechter de wensen van partijen in een specifieke zaak wel kan meewegen bij zijn beslissing (zie ook hieronder onder e.).

d. *Hybride zittingen*

De NVvR vindt een hybride zitting, waarbij de ene partij wel en de andere niet fysiek aanwezig is, in beginsel niet aan te bevelen. Partijen moeten op een gelijkwaardige manier aan een zitting (kunnen) deelnemen. Als de rechter echter vaststelt dat de belangen die aan de

orde zijn zich niet tegen een hybride zitting verzetten, kan hij een uitzondering maken. In hoeverre alle partijen hierover altijd moeten worden gehoord, voordat de rechter beslist, is ook binnen de NVvR nog onderwerp van discussie.

e. *Het belang van partijen*

Volgens de NVvR is het essentieel om bij de verdere ontwikkeling van de mogelijkheden om online zittingen te organiseren steeds opnieuw rechtszoekenden te betrekken. Het is belangrijk om van hen te horen wat zij nodig hebben dan wel wenselijk vinden op het gebied van online zittingen.

De NVvR onderkent dat online zittingen de toegang tot de rechter kunnen verbeteren, vooral als de toegankelijkheid van de zitting voor partijen belemmerend is. De reisafstand tot een gerecht kan bijvoorbeeld een probleem vormen, of lichamelijke beperkingen van procespartijen bemoeilijken de gang naar een rechtbank of hof. Als partijen om die redenen verzoeken om of instemmen met een online zitting, is dat een belangrijk signaal waarmee de rechter rekening kan houden bij het maken van een afweging op welke manier de zitting wordt georganiseerd.

Professionele partijen die vaker hun opwachting bij de rechter maken, zogeheten *repeat players* als de Immigratie- en Naturalisatiedienst, de Sociale Verzekeringsbank, het UWV, de Belastingdienst of de Raad voor de Kinderbescherming, hebben (blijkens de concept-visie) aangegeven dat zij voordelen kunnen hebben bij online zittingen, omdat hun medewerkers dan niet stad en land af hoeven te reizen en er zo efficiencywinst kan worden geboekt. Hoewel de NVvR begrijpt wat de overwegingen voor deze professionele partijen zijn, vindt ze dat deze efficiency-argumenten in beginsel ondergeschikt zijn aan de belangen van particuliere procesdeelnemers. Efficiënte inzet van dergelijke procesvertegenwoordigers kan ook worden bevorderd door zaken van deze repeat players op fysieke zittingen te clusteren. Met de Toeslagenaffaire nog vers in het geheugen, is het in principe belangrijk dat ook overheidsdiensten fysiek aanwezig zijn bij een zitting.

f. *Het belang van een goede techniek*

De eisen van een eerlijk proces brengen mee dat de techniek die wordt gebruikt bij online zittingen het gewoon goed doet. Betrokkenen bij een proces moeten zich, net als bij een fysieke zitting, kunnen concentreren op de procesrechtelijke betekenis van de zitting voor een juiste berechting van de zaak en niet worden afgeleid door allerlei technische problemen en vragen. Dit punt knelt eens te meer bij besloten zittingen. Essentieel is dat bij alle procesdeelnemers het vertrouwen bestaat dat het systeem integer en veilig is. De NVvR vindt het wezenlijk dat deze aspecten blijvend aandacht krijgen van de werkorganisaties. De werkvloer, maar ook professionele gemachtigden moeten daarbij worden betrokken. Technische randvoorwaarden zijn onder andere de garantie van stabiliteit en privacy van onlineverbindingen, het hebben van een “wachtruimte” en “breakout rooms”, toegankelijkheid en gebruikersvriendelijkheid voor alle procesdeelnemers. Ook moet duidelijk zijn op welke manier de identiteit van partijen/betrokkenen wordt vastgesteld. Het is volgens de NVvR daarnaast belangrijk dat in de opleiding en (na)scholing van rechters en officieren van justitie, maar ook van juridisch ondersteunend en administratief personeel, structureel aandacht wordt besteed aan online vaardigheden.

4. Werk in uitvoering

Dit eerste standpunt van de NVvR biedt een blik op de nabije toekomst. Het is voorstelbaar dat er op de langere termijn (ook technische) ontwikkelingen kunnen optreden, die ervoor zorgen dat een online zitting een volwaardiger alternatief wordt voor een fysieke zitting. De NVvR is zich bewust dat technologische ontwikkelingen het werk van rechters en officieren

hoe dan ook zullen beïnvloeden. Online zittingen zullen naar verwachting deel gaan uitmaken van het arsenaal aan mogelijkheden dat een rechter ter beschikking staat om een zaak te behandelen. De NVvR vindt het belangrijk dat haar leden – officieren van justitie en rechters – vanaf het begin bij die ontwikkelingen worden betrokken. Ervaringen uit het verleden (KEI) hebben aangetoond dat het essentieel is de werkvloer vanaf dag één te betrekken en te blijven betrekken bij de (verdere) ontwikkeling van nieuwe technieken en vaardigheden. Officieren en rechters moeten zelf een stem hebben bij de formulering van het kader waarbinnen de rechter kan beslissen dat een online zitting in een specifieke zaak een goed alternatief is voor een fysieke zitting.

De NVvR zal het onderwerp blijvend agenderen in de gesprekken met de Raad voor de rechtspraak en het College van procureurs-generaal. Daarnaast zal de NVvR in maart/april van dit jaar een special uitbrengen van het magazine *Trema* dat geheel in het teken zal staan van online zittingen.

Den Haag, 9 februari 2022

mr. M. A. Fierstra, voorzitter